

DOI:10.35774/app2021.03.031
УДК 343.85:343.352(477)

Микола Кравчук,

кандидат юридичних наук, доцент, доктор
права УВУ, завідувач кафедри теорії та
історії держави і права Західноукраїнського
національного університету, Заслужений
юрист України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6962-1831>

Ілона Лаврів,

студентка другого курсу юридичного
факультету Західноукраїнського
національного університету

СУТНІСТЬ КОРУПЦІЇ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ

Розкрито сутність корупції та чинників її виникнення в Україні. Охарактеризовано повноваження у сфері боротьби з корупцією в Україні різних інститутів влади. Серед основних шляхів подолання корупції в нашій державі виокремлено: усунення прогалів в законодавстві, системне забезпечення прозорості державної діяльності та її результатів, інвентаризацію та облік державного і комунального майна й земель, комп'ютеризацію та автоматизацію державних послуг, формування якісної високооплачуваної системи державної служби.

Ключові слова: корупція, корупційне правопорушення, інститути влади із боротьби з корупцією, анти-корупційні органи.

Kravchuk M., Lavriv I.

The essence of corruption and the main ways to overcome it in Ukraine

The article reveals the essence of corruption and the factors of its occurrence in Ukraine. Corruption is a phenomenon that originates from the level of economic, political and socio-cultural development of the state. No one creates corruption - it is created by itself, like culture, because people see it as an easy solution to any issue in public life, as bribery often becomes a simplified solution to the problem. The difficulty of overcoming corruption is that its consequences are due to the most productive factors that motivate people to do so - wealth and power. Despite the legislative regulation of anti-corruption issues and the existence of an established structure of anti-corruption bodies, the high level of corruption in Ukraine has long been one of the most difficult to solve.

The powers of different institutions in the area of fighting corruption in Ukraine are described. The main ways to overcome corruption in Ukraine are adduced such as the elimination of gaps in the legislation, the systematic provision of transparency of state activity and its results, the accounting of state and communal property and lands, the digitalization and automation of public services, the creation of a high-quality high-paid civil service system.

Given the urgency of the problem of overcoming corruption, the scale of this phenomenon and the real threat to society, it is advisable to continue research in this area, in order to create an effective system to prevent and combat corruption.

Keywords: corruption, corruption offence, institutions in the area of fighting corruption in Ukraine, anti-corruption bodies.

Постановка проблеми. Корупція як явище, що є наслідком загальнополітичних, соціальних та економічних проблем, є негативним виявом, що властиво державам, які перебувають на етапі свого активного генезису. Навіть за наявності стародавніх демократичних традицій та набутого досвіду боротьби з корупцією, вона існує у країнах Європейського Союзу, хоча умови для протидії корупції у розвинутих країнах набагато кращі.

В Україні, де все ще триває стадія демократизації державного устрою, а також відбувається радикальне реформування адміністративного устрою й соціально-економічної та правової систем, зростання корупції об'єктивно неминуче, на що звернула увагу А. Нагорняк [1]. Її поширення несе загрозу національній безпеці та демократичному розвитку країни. Відповідно корупція як «використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або

відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам, з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [3] породжує девальвацію суспільного життя, «загрозу демократії та посилює нерівність у суспільстві, завдає шкоди економіці, обумовлює виснажливу неефективність, відвертає грошові кошти від фінансової підтримки та реалізації соціальних програм», таким чином підриває віру у справедливість – фундаментальну основу права [4, с. 60].

Через призму оцінювання цієї проблеми В. Бочаровим-Тузом вже підкреслювалося, що «корупція і похідне від неї хабарництво як корозія розмивають українське суспільство і виступають вагомим деструктивною силою в усіх сферах соціального розвитку. Дві третини населення України платять подвійну ціну за послуги держави – спочатку у вигляді податків, а пізніше ще й у формі хабарів» [5, с. 50]. Тому наукове опрацювання проблем сутності, виникнення й запобігання корупції набуло гострої актуальності як у теоретичній, так і в практичній площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема подолання корупції в Україні стала предметом наукових пошуків О. Бусол, В. Гарашука, В. Гладкого, В. Журавського, Л. Зубкової, О. Користіна, А. Левчук, О. Маркєєвої, М. Марчука, М. Мельника, А. Михненко, А. Нагорняк, А. Петренка, І. Петровської, І. Пиголенка, А. Посполітака та багатьох інших.

Метою наукової розвідки – розкрити сутність й чинники корупції в Україні, повноваження у сфері боротьби з корупцією в Україні різних інститутів влади та визначити основні шляхи подолання корупції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «корупція» в Україні інтерпретується різноманірно. У цій плюралістичній термінології важливо встановити основні ознаки, визначальні особливості корупції як протиправного явища і визначити основні напрямки її подолання. У цьому плані актуальним є вищеподане визначення, що закріплене законодавчо. Доречною є дефініція, яку на основі оцінки цього явища узагальнено сформулював І. Пиголенко: «корупція – це соціально-політичне явище, змістом якого є обумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами система негативних поглядів, переконань, настанов і діянь окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг всупереч суспільним інтересам» [6, с. 2; 5, с. 51].

За довідковим документом ООН про боротьбу з корупцією це явище визначене як зловживання державною владою для задоволення особистих інтересів [7, с. 172]. На думку О. Користіна і А. Посполітака, найбільш досконале й об'ємне визначення «корупції» належить М. І. Мельнику, який розуміє її «як соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими для виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, у тому числі і тих, які створюють умови для скоєння інших корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм» [7, с. 173]. Отже, встановлення змісту категорії «корупція» та її поширення також буде впливати на ефективність антикорупційної діяльності. З цього приводу Л. Зубкова акцентувала увагу на позиції О. Бусол: «Ключова роль належить просвітництву, до якого доцільно залучати еліту, що дасть змогу сформувати культуру в суспільстві. У цьому контексті важливе значення має політична воля, яка, на нашу думку, є найвищим виявом культури, адже спрямована на формування ідеології нетерпимості до такого протиправного явища» [8, с. 38; 3, с. 373].

Під «корупційним правопорушенням» розуміють діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1, ст. 1].

У боротьбі з корупцією в Україні бере участь кілька інституцій, зокрема: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Кожен із означених органів має чітко визначені повноваження та обов'язки.

Національне агентство з питань запобігання корупції виконує профілактичну функцію, зокрема здійснює спецперевірку щодо правдивості декларацій державних службовців, перевіряє, чи відповідають їхні витрати доходам, заявленим в їхніх деклараціях. У разі виявлення порушень матеріали справи передаються до Національного антикорупційного бюро України.

Національне антикорупційне бюро України – правоохоронний орган із широкими правоохоронними повноваженнями, відповідальний за запобігання, виявлення, зупинку та розкриття корупційних право-

порушень. Головним завданням НАБУ є виявлення та розслідування корупційних злочинів на найвищому рівні влади.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) контролює дотримання закону під час оперативно-розшукових заходів, а також розслідувань, що проводяться Національним антикорупційним бюро України. Також підтримує державне обвинувачення у цих провадженнях і представляє інтереси українців та держави в судах у процесі розгляду злочинів, пов'язаних із корупцією.

Вищий антикорупційний суд України переважно розглядає справи, в яких попереднє розслідування здійснює Національне антикорупційне бюро України на підставі процесуальних вказівок Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

За твердженням Л. Зубкової, на початок 2017 р. «понад 70% українців були переконані, що рівень корупції в країні не знизився, а уряд не бажає викривати хабарників. Рівень корупції в Україні високий передусім тому, що про неї почали говорити, намагаючись боротися з нею. Найбільше хабарників, на думку українців, серед держслужбовців (65%), народних депутатів (64%), податківців (62%), суддів (61%), поліцейських (54%) [8, с. 36].

За даними Індексу сприйняття корупції 2020 Україна дещо покращила свій рейтинг у боротьбі з корупцією і піднялась на три одиниці, набрала 33 бали із 100 можливих і зайняла 117 місце із 180 країн світу [9].

Отже, на основі аналізу сучасного стану запобігання корупції в Україні можна стверджувати, що певні кроки у цьому напрямі вже здійснені, а саме: *по-перше*, певною мірою забезпечена прозорість діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування через введення публічних, загальнодоступних електронних закупівель, відкритого бюджету розпорядників бюджетних коштів, через доступ до публічної інформації, обов'язкове оприлюднення декларацій, публічне звітування органів влади й комунальних підприємств. Водночас діяльність владних структур щодо забезпечення доступу до публічної інформації потребує більшої структуризації і системності; *по-друге*, ведуться роботи щодо інвентаризації й обліку державного і комунального майна, у тому числі земельних та інших ресурсів. Так, на основі висновку Фонду державного майна України відомо, що станом на вересень 2020 р. державні установи зареєстрували лише 49% власності, якою вони володіють. Це означає, що решта майна має серйозну загрозу експропріації, продажу чи неофіційного використання. В Україні немає кадастру нерухомості, який містив би інформацію про параметри існуючих будівель, їх оціночну вартість та точне просторове розташування (на місцевості) та був би інтегрований у реєстр прав власності. Інвентаризація пам'яток культури часто свідомо не проводиться, а їх заповідні території не позначаються там, де заборонено будівництво. Органи місцевого самоврядування не визначають меж охоронних зон, які будуть застосовуватися пізніше вздовж водних об'єктів, взявши до уваги будівлі. Тому замість очікуваного порядку, виникає низка неузгодженостей в інформаційному полі; *по-третьє*, державні структури переходять на комп'ютеризацію й автоматизацію державних послуг, дозволів, ліцензій. Тому відкритим все ще є питання щодо повного переведення у комп'ютерний формат видачі усіх довідок, дозволів та ліцензій, результатів перевірок, соціальних виплат за державні кошти тощо; *по-четверте*, усуваються прогалини чинного законодавства. Оскільки корупція часто «вбудовується» в законодавство, що робить її законною, недосконале законодавство призводить до неефективного управління та примножує його помилки. Правки до поправок означають, що такі правові стандарти більше можуть не виконуватися і більше не контролювані. Представники малого та середнього бізнесу, діючи у напівзаконний спосіб, стають порушниками. Тому підкуп для них – це найшвидший спосіб вирішити проблеми; *по-п'яте*, із формуванням системи якісної державної служби частково забезпечується належна оплата праці на посадах із високими корупційними ризиками, адже інакше виникатиме загроза спрямування прагнень державних службовців на діяльність, яка «компенсує» низьку заробітну плату. Однак оклади державних службовців переважно доволі низькі, а проблема у цьому напрямі – невирішена.

Крім того, у попередніх публікаціях було зазначено: «Позитивно значуща протидія корупції може бути лише за умови базування її тільки на правовій основі. ... Жодні міркування (прагнення ефективності, результативності) не можуть виправдати застосування антикорупційних заходів, які не відповідають закону» [10, с. 41; 5, с. 54].

Таким чином, незважаючи на законодавче врегулювання питань запобігання корупції та наявність сформованої структури антикорупційних органів, високий рівень корупції в Україні тривалий час залишається однією із найскладніших у вирішенні проблем.

Корупція створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку держави і суспільства, конституційному ладу, підриває авторитет країни та демократичні принципи управління, функціонування дер-

жавного апарату, обмежує конституційні права і свободи, порушує верховенство права й встановлений порядок здійснення повноважень посадовими особами органів державної влади, руйнує моральні та соціальні цінності, робить державу ненадійною на міжнародному рівні.

Визначаючи причини недосконалої політики в питаннях запобігання корупції в Україні, більшість дослідників схиляється до відсутності політичної волі та недоліків політико-правової системи. А. Петренко, окрім відсутності політичної волі на придушення корупції, також визначає такі основні причини корупції в Україні, як: «байдужість населення і, як наслідок, зловживання у діяльності чиновників. Сьогодні 68% українців готові протестувати проти корупції, але лише 36% погоджуються вийти на вулицю, і це свідчить про те, що населення не бажає публічно протистояти корупції; недосконалість системи судоустрою та відсутність ефективної системи покарання хабарників. Судова влада має високий показник корупції (49%), тому ми не можемо стверджувати про справедливий захист прав і свобод людини, закріплених у Конституції України; зручність для багатьох підприємців та простих громадян вирішувати свої проблеми з чиновниками за допомогою хабарів» [11, с. 410].

За словами О. Д. Маркєєвої, ситуація, що склалася у сфері протидії корупції в Україні, є складною та суперечливою. Нині бракує єдиної скоординованої державної політики боротьби з корупцією, чіткого та узгодженого бачення шляхів досягнення цієї мети [12, с. 142].

Складність подолання корупції полягає в тому, що її наслідки зумовлені найбільш продуктивними факторами, що спонукають до цього людей, – багатством і владою. У корумпованому середовищі існує висока здатність до самоорганізації та стійкого самозбереження. Небезпека цього явища полягає в тому, що воно викликає «залежність» у суспільстві, населення ставиться до корупційних дій як до норми життя [11, с. 410].

Загалом на основі аналізу наукових досліджень цієї проблематики можна виокремити такі основні напрями подолання корупції в Україні: забезпечення рівності усіх перед законом й дотримання законодавчих норм у запобіганні та протидії корупції усіма суб'єктами правовідносин у різних сферах суспільного життя; вдосконалення судової практики у напрямі забезпечення неминучості юридичної відповідальності за вчинення корупційного злочину; поєднання зусиль державних і громадських інституцій, адже знизити рівень корупції в Україні можливо лише шляхом координації зусиль та ресурсів різних державних органів, суспільства, міжнародних організацій, а також шляхом формування негативного соціального ставлення суспільства до цього явища; надання довгострокового й послідовного характеру заходам із протидії корупції. Зрештою, цілком слушно зазначила І. Христич, що «головна проблема боротьби з корупцією в Україні полягає не в її масштабах, а в тому, що суспільство сприймає корупцію як повсякденне явище, як загальний засіб досягнення мети» [13, с. 63].

Висновки. Корупція – це явище, яке походить від рівня економічного, політичного та соціокультурного розвитку держави. Ніхто не створює корупцію – вона, як і культура, виникає сама собою внаслідок того, що люди бачать в ній легкий шлях вирішення свого питання в будь-якій сфері суспільного життя, адже хабарництво часто стає спрощеним варіантом вирішення проблеми.

Серед напрямів подолання корупції в Україні на сьогодні найбільш важливими є такі: усунення прогалин в законодавстві; системне забезпечення прозорості державної діяльності та її результатів; інвентаризація та облік державного і комунального майна й земель; комп'ютеризація та автоматизація державних послуг, надання довідок, дозволів, ліцензій тощо; формування якісної високооплачуваної системи державної служби.

Враховуючи актуальність проблеми подолання корупції, масштаби цього явища та реальну загрозу суспільству, доцільно продовжувати дослідження у цьому напрямі, щоби створити ефективну систему запобігання та протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Нагорняк А. В. Шляхи подолання корупції. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10547/16_%D0%9D%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%8F%D0%BA_260-261.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 12.09.2021).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Дата оновлення: 11.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 20.09.2021).
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.

4. Гладкий В. В. Корупція як найбільш руйнівна зброя. *Вища освіта – студентська наука – сучасне суспільство: напрями розвитку: матеріали II Міжнар. студ. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 квіт. 2018 р.)*. Київ : Вид-во МНТУ ім. академіка Ю. Бугая, 2018. С. 59–61. URL: https://www.researchgate.net/profile/Viacheslav-Hladky/publication/328231027_Korupcia_ak_najbils_rujnivna_zbroja/links/5bc0097292851c88fd651f25/Korupcia-ak-najbils-rujnivna-zbroja.pdf (дата звернення 08.09.2021).
5. Кравчук М. В., Петровська І. І. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2. С. 49–56.
6. Пиголенко І. В. Хабарництво як соціальний феномен сучасного суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць*. 2009. № 4. С. 113–121.
7. Користін О. Є. Посполітак А. І. Загальні підходи до визначення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 170–176.
8. Зубкова Л. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 34–45.
9. Індекс сприйняття корупції 2020. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 07. 09. 2021).
10. Кравчук М. В. Загальнотеоретичні засади запобігання та протидії корупції. *Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи: Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (9 квіт. 2010 р. ЮФ ТНЕУ)*. Тернопіль. 2010. С. 38–44.
11. Петренко А. О. Причини та шляхи запобігання корупції в Україні. *Економіко-правовий розвиток сучасної України : матер. III Всеукр. наук. конф. студ., аспір. та молодих вчених (22-23 листоп. 2013 р., м. Одеса); Національн. ун-т «Одеська юридична академія»*. Одеса : Фенікс, 2013. С. 410–412. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5815/Petrenko%20AO.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 10.09.2021).
12. Маркеева О. Д. Подолання корупції в Україні: проблемні питання. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. № 18. С. 142–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2008_18_16 (дата звернення 03.09.2021).
13. Христюк І. О. Корупція в Україні: сучасний стан і шляхи її подолання. *Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням: матеріали наук.-практ. семінару, 20 квіт. 2012 р. Київ : Ред. журн. «Право України»; Харків : Право, 2013. С. 61–64. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3732/1/Xristich_61_64.pdf (дата звернення 04.09.2021).*

References

1. Nahorniak, A. V. *Shliakhy podolannia koruptsii [Ways to overcome corruption]*. Retrieved from http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10547/16_%D0%9D%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%8F%D0%BA_260-261.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
2. *Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy pryiniaty 14.10.2014 № 1700-VII [Law of Ukraine on the prevention of corruption from October 14 2014, № 1700-VII]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> [in Ukrainian].
3. Busol, O. Yu. (2014). *Protydiia koruptsiinii zlochynnosti v Ukraini u suchasnyi period [Counteraction to corruption crime in Ukraine in the current period]*. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
4. Hladkyj, V. V. (2018). Koruptsiia yak naibilsh ruivniva zbroia [Corruption as one of the most potent weapons wielded]. *Vyshcha osvita – studentska nauka – suchasne suspilstvo: napriamy rozvytku – Higher education - Students science - Modern society: the directions of development: Proceedings from: II Mizhnarodna studentska naukovo-praktychna konferentsiia – The Second Students International Scientific and Practical Conference*, 59-61. Kyiv. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Viacheslav-Hladky/publication/328231027_Korupcia_ak_najbils_rujnivna_zbroja/links/5bc0097292851c88fd651f25/Korupcia-ak-najbils-rujnivna-zbroja.pdf [in Ukrainian].
5. Kravchuk, M. V. & Petrovska, I. I. (2021). Osnovni napriamky antykoruptsiinoi diialnosti v Ukraini ta yikh pravove rehuliuвання [The main directions of anti-corruption activities in Ukraine and their legal regulation]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of jurisprudence*, 2, 49-56 [in Ukrainian].
6. Pyholenko, I. V. (2009). Khabarnytstvo yak sotsialnyi fenomen suchasnoho suspilstva [Bribery as a social phenomenon of modern society]. *Visnyk NTUU «KPI» – Bulletin of NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 4, 113–121 [in Ukrainian].

7. Korystin, O. Ye. & Pospolidak, A. I. (2014). Zahalni pidkhody do vyznachennia koruptsiinykh zlochyniv u sferi sluzhbovoi ta profesiinoi diialnosti pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav [General approaches to the definition of corruption crimes in the area of official and professional activities of Internal Affairs]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 2, 170-176 [in Ukrainian].
8. Zubkova, L. (2017). Suchasnyi stan i problemy zapobihannia koruptsii v Ukraini [Current state and problems of prevention of corruption in Ukraine]. *Naukovij visnik Nacionalnoi akademii vnutrishnih sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 3 (104), 34-35 [in Ukrainian].
9. Indeks spryiniattia koruptsii 2020 [Corruption Perceptions Index 2020]. Retrieved from <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> [in Ukrainian].
10. Kravchuk, M. V. (2010). Zahalnoteoretychni zasady zapobihannia ta protydii koruptsii [General theoretical foundations of preventing and combating corruption]. *Formuvannia pravovoi derzhavy v Ukraini: problemy i perspektyvy – Creating the state of the rule of law in Ukraine: problems and prospects: Proceedings from: XII Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsiia – The Twelfth All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*, 38-44. Ternopil: UF TNEU [in Ukrainian].
11. Petrenko, A. O. (2013). Prychyny ta shliakhy zapobihannia koruptsii v Ukraini [Causes and ways to prevent corruption in Ukraine]. *Ekonomiko-pravovyi rozvytok suchasnoi Ukrainy – Economic and legal development of modern Ukraine: Proceedings from: III Vseukrainska naukova konferentsiia studentiv, aspirantiv, molodykh vchenykh – The Third All-Ukrainian Scientific Conference*, 440-412. Odesa: Fenics [in Ukrainian].
12. Markieieva, O. D. (2008). Podolannia koruptsii v Ukraini: problemni pytannia [Overcoming corruption in Ukraine: problematic issues]. *Borotba z orhanizovanoiu zlochyntsiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) – Fight against organized crime and corruption (theory and practice)*, 18, 142-152 [in Ukrainian].
13. Khrystych, I. O. (2013). Koruptsiia v Ukraini: suchasnyi stan i shliakhy yii podolannia [Corruption in Ukraine: the current state and ways to overcome it]. *Pravovi ta instytutsiini mekhanizmy protydii koruptsiinym pravoporushenniam - Legal and institutional mechanisms for combating corruption offenses: Proceeding from: Naukovo-praktychnii seminar – Scientific and Practical Seminar*, 61-64. Kharkiv: Pravo. Retrieved from https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3732/1/Xristich_61_64.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.09.2021.